Alkohol kot dejavnik agresivnosti in s tem povezanega nasilja v družini

Azra Pajić, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru

Namen prispevka
Osrednji namen prispevka je proučiti zvezo med tem, kako vnos alkohola pri posamezniku vpliva na njegovo agresivnost in s tem posledično na nasilje v družini. Ker alkohol ni nujno vzrok za agresivnost, prispevek odkriva kdaj, zakaj in na kakšen način alkohol vpliva na posameznikovo vedenje ter kateri so še drugi vzroki za agresivnost pri posamezniku in za nasilje v družini, t.j. raziskuje etiologijo nasilja, njeno dinamiko in posledice. Na koncu prispevka so v obliki zaključka podani predlogi za preprečevanje (z alkoholom povezanega) nasilja v družini.

Metodologija
Pri ustvarjanju prispevka je bilo uporabljenih več metod, in sicer sintetična metoda, statistična metoda in metoda kompilacije.

Ugotovitve
Vnos alkohola pri različnih ljudeh različno vpliva na agresivnost in ni najpomembnejši dejavnik za njo. Vnos alkohola prav tako ni najpoglavitnejši vzrok za družinsko nasilje, vsekakor pa obstaja povezava med omenjenima pojavoma.

Izvirnost
Izvirni sta ugotovitvi, da alkohol ni ključni dejavnik agresivnosti in posledično nasilja v družini, je pa vsekakor dejavnik tveganja ter da se vpliv alkohola na agresivnost in nasilje poveča pri osebah z nekaterimi drugimi značilnostmi, kot je na primer antisocialna osebnost.

Praktična uporabnost
Razumevanje in poznavanje odnosa med vnosom alkohola in agresivnostjo pri posamezniku lahko predstavlja podlago za razvoj novih in učinkovitejših rešitev za preprečevanje z alkoholom povezanega nasilja v družini.

Ključne besede: Alkohol, agresivnost, družina, nasilje, etiologija nasilja, dinamika nasilja, družinsko nasilje

1 Uvod

O odkritju alkohola govori arabska legenda, po kateri je nekoč živel alkimist, ki je želel odkriti tak življenjski napoj, ki bo tistemu, ki ga bo popil, zagotovil večno mladost in veselje. Da bi prišel do takega odkritja, se je umaknil v delavnico na svojem vrtu. Ostanke sadja, ki mu ga je prinašala žena, je metal v posodo v kotu svoje delavnice. Čez nekaj časa je opazil, da se je od njih širil omamen vonj. Odkritje je pritegnilo njegovo pozornost. Odpadke je zavrel in dobil tekočino prijetnega okusa. Ko jo je zaužil, je dobil občutek, da mu je dala novih moči, zdelo se mu je, da se želje uresničujejo kar same od sebe, volja po življenju je rasla, počutil se je pomlajenega.
Presenečen in vesel je vzkliknil: *»Al-kohl!«*, kar v arabščini pomeni dobro, dragoceno. Svoje odkritje je nemudoma razodel drugim ljudem, prepričan, da je dal človeštvu dar in bogastvo.
Preteklo je več let, ko je nekega večera alkimist slonel na oknu svoje hiše. Prevaral se je. Učinek čarobne tekočine je bil varljiv in nevaren. Uničil je njega in milijone ljudi. Hudo je trpel, ko je gledal neskončno število žrtev svojega odkritja. (Može, 2002: 11)

Zgoraj opisana legenda lepo ponazarja vse zablode o koristnosti alkohola in njegovih učinkih. Alkohol je med ljudmi prisoten že dolgo časa. Zdi se, da so ga poznali skoraj vsi narodi od začetka človeške zgodovine, saj o tem govorijo že najstarejša pisna poročila[1]. Tudi danes, tako kot nekoč, uživanje alkohola podpirajo razni prastari ljudski običaji, verovanja in zablode. Vendar ima alkohol tudi drug obraz, o katerem pa iz le-teh malo izvemo. Tako ima zraven zdravilnih učinkov, občutka krepčanja in družbenega maziva[2] tudi vpliv na počutje, zaznavanje, odzivanje in vedenje, vendar pa so učinki alkohola pri posamezniku odvisni od različnih dejavnikov. Ena izmed možnih reakcij na popiti alkohol je lahko tudi agresivno vedenje, ni pa nujno. Ker je prav agresivno vedenje pri posamezniku dejavnik tveganja za nasilje v družini, sem raziskovala, v kolikšni meri je uživanje alkohola sprožitelj agresivnega vedenja, ki ima za posledico nasilje v družini, na koncu pa je tudi nekaj povedanega o samem pojavu in dinamiki nasilja v družini.

2 Splošno o alkoholu

Izraz alkohol uporabljamo v vsakdanji rabi za etilni alkohol (etanol), ki je brezbarvna, lahko hlapljiva in vnetljiva tekočina prijetnega vonja in pekočega okusa. Smrtna doza znaša okoli 250- 1000 gramov za odraslega (70- 75 kilogramov) oziroma 100- 200 gramov za otroka.
Alkohol nastaja z vrenjem sladkornih raztopin različnih vrst sadja in žit, ki vsebujejo sladkor oziroma škrob. Na ta način lahko nastajajo pijače z največ 18% koncentracijo čistega alkohola. Nadaljnja tvorba alkohola ni več mogoča, ker pri tej koncentraciji glivice kvasovke, ki sodelujejo pri tej tvorbi alkohola, ohromijo. Ta postopek pridobivanja alkoholnih pijač imenujemo alkoholno vrenje ali fermentacija, pijače z višjim odstotkom alkohola pa pridobivamo z destilacijo.
Alkoholne pijače so torej vse pijače, ki vsebujejo etilni alkohol, pa čeprav le v majhnih količinah. Opojnost le-teh pa je večja, čim višji je odstotek alkohola v pijači. (Može, 2002)

3 Učinki alkohola na organizem

Alkohol ima kot psihoaktivna snov pomemben učinek na centralni živčni sistem (v nadaljevanju: CŽS), saj deluje zaviralno zlasti na možgane in tudi na številne organe v človeškem telesu. Učinki alkohola so psihološki in fiziološki, odvisni pa so od različnih dejavnikov: starosti, zdravstvenega stanja, spola, količine in koncentracije popitega alkohola, kombinacije s pijačami, ki vsebujejo ogljikov dioksid itn.
Alkohol deluje na vsa tkiva, vse organe in organske sisteme v našem telesu, posledično seveda tudi na vse njihove funkcije.

3.1 Molekularno delovanje alkohola

Molekula etanola (C_2H_5OH) se veže na neselektivne receptorje za GABA[3] molekulo. Molekula etanola je v tem primeru agonist, t.j. spojina, ki se selektivno veže na specifične receptorje in sproži biološki odziv v celici. Agonist na ta način posnema delovanje endogeno prisotne molekule, ki se veže na istovrstni receptor (v tem primeru molekule GABA, ki je pomemben inhibitorni živčni prenašalec v osrednjem živčevju). GABA je glavni inhibitorni (zaviralni) nevrotransmiter oziroma živčni prenašalec- t.j. molekula, ki prenaša živčne signale med sinapsami). Etanol tako aktivira GABA receptorje, saj nadomešča samo GABA molekulo. Aktivacija sproži že zgoraj opisane posledice (inhibicija vedenjskih sistemov in s tem obnašanje, ki za treznega človeka ni značilno). Povzroči tudi povečan metabolizem v delu odgovornem za gibanje, zato so ljudje že ob majhnih količinah alkohola

[1] Najdbe izpred 9000 let na severu Kitajske dokazujejo uporabo alkoholnih pijač v neolitiku.
[2] Alkohol s svojim delovanjem v določeni fazi olajšuje navezovanje stikov med ljudmi, ker rahlja zavore, zato ga pogosto imenujemo družbeno mazivo.
[3] Gamma-aminobutryc acid (slovensko: gama-aminobutirna oziroma gama-aminomaslena kislina)

glasnejši in bolj aktivni. (Alkohol, 2009). Alkohol še posebej vpliva na dele možganov, ki so vključeni v formacijo spomina, odločanja in kontrolo impulzov. (Boben: Zdravljenje odvisnosti od alkohola)

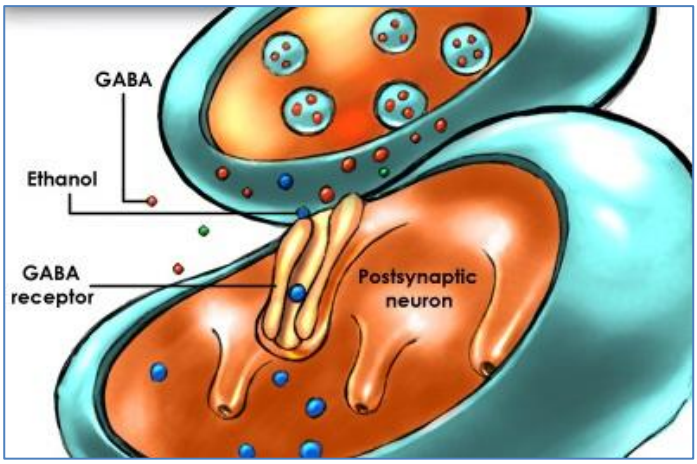

Slika 1: Vezava etanola na GABA receptorje

3.2 Ožilje

Alkohol vzburja možganski center za oženje in širjenje ožilja, zaradi česar se žile v notranjosti zožijo, na površini telesa pa razširijo. Razširjene žile v koži povzročajo rahel dvig temperature, kar ustvarja občutek toplote.

3.3 Dihanje

Manjše količine alkohola spodbujajo dihalni center, večje količine pa njegovo delovanje zavirajo, tako da je dihanje v pijanosti počasnejše in plitvejše. S stopnjevanjem pijanosti lahko pride do zastoja dihanja.

3.4 Uravnavanje telesne temperature

Pri zadrževanju v mrzlem okolju center za uravnavanje telesne temperature preprečuje ohlajanje telesa s tem, da zvišuje proizvodnjo in zmanjšuje oddajanje toplote. Ko pa višje doze alkohola paralizirajo predvsem ožilje kože, ta mehanizem odpove: oddajanja toplote ni moč zavreti, zato telesna temperatura počasi pada.

3.5 Notranji organi

Alkohol lahko izzove okvare neposredno, se pravi da okvari posamezna tkiva, s katerimi pride v stik, vpliv alkohola na organe pa je večinoma posreden. Te okvare nastajajo bodisi kot posledica delovanja škodljivih snovi, ki nastajajo pri razgradnji alkohola v telesu, bodisi zaradi motenj v presnavljanju, ki jih je izzval alkohol, bodisi zaradi splošnega pomanjkanja vitaminov in beljakovin kot posledica količinsko in kakovostno neprimerne prehrane.

3.6 Centralni živčni sistem

Najizrazitejši so toksični pojavi na centralnem živčnem sistemu. V bistvu gre za postopno slabenje različnih funkcij. Alkohol najprej prizadene najvišje psihične funkcije, ki so bolj zapletene, so se razvile in izoblikovale kasneje ter služijo za kontrolo nad nižjimi funkcijami. To so tiste funkcije, ki dajejo človeku občutek odgovornosti, mu določajo merila v obnašanju ter kontrolirajo njegovo

ravnanje v odnosu do sebe in okolja. To so funkcije presoje in druge, ki nas navzven predstavljajo kot urejeno in pametno družbeno bitje. Ko so te funkcije zaradi delovanja alkohola prizadete, pridejo do izraza nižje možganske funkcije. Človek se otrese privzgojene previdnosti in zadržanosti, nima pomislekov pri sklepanju poznanstev, čuti se dvignjenega nad okolico. (Može, 2002: 16)
V stanju vinjenosti človek zaradi občutka sproščenosti in ugodja pozabi na vsakdanje skrbi, žalost in utrujenost. Ob teh na videz pozitivnih občutkih alkohola pa ne smemo prezreti tudi prvih negativnih: otopi namreč čut odgovornosti do družinskih in družbenih obveznostim na površje pridejo nekontrolirana, lahkomiselna in objestna dejanja.
Pod vplivom alkohola je v začetni fazi tudi celotno vedenje bolj sproščeno in poudarjeno, kasneje je prizadeto tudi področje čutnega zaznavanja. Najprej otopi občutek za bolečino, hkrati pa tudi občutek utrujenosti. Vse to (ob zmanjšanju kritičnosti) vzbuja občutek večje moči, kar skuša opiti nemalokrat tudi dokazati z jezo, agresivnostjo in nasiljem.

4 Jeza, agresivnost in nasilje

»Vsakdo se lahko razjezi, to ni težko. A biti jezen na pravo stvar, v pravi meri, ob pravem času in s pravim ciljem, pa še na pravi način - to pa ni lahko.«
Aristotel

Oblike pojavljanja jeze, agresije, nasilje in terorja so v naši družbi čedalje bolj pogoste. Čustva jeze so sestavni del agresije in nasilja, zato lahko jezo vidimo kot leglo nasilja- nakopičena in neodreagirana jeza preide v agresijo, ki se pod določenimi pogoji (šibkimi dražljaji) spremeni v različne oblike nasilja. Drugi razlog hitre in odprte jeze pa je lahko, da jezna oseba odkriva, da ima jeza učinek (nauči se, da uporablja napade jeze za dosego cilja in tako razvije vedenjski vzorec).
Vendar jeza ni izključno negativna. Avtorica Kristančič, A. (Kristančič, 2002: 19) pravi, da je jeza lahko tudi pozitivna: *»Jeza in sovraštvo sta z razvojnega vidika pomembna, saj služita mnogim funkcijam, vključujoč organiziranje in funkcioniranje fizioloških in psiholoških procesov.«* Jeza, ki pa je pogosta, intenzivna, se obrne navznoter in škoduje nam samim, traja dalj časa, in je neučinkovita (z njo ne dosežemo zastavljenih ciljev) in ima negativne posledice v medsebojnih odnosih- vodi v čustvene in osebnostne motnje[4] (alkoholizem, nasilno vedenje), pa je problematična.
Izražanje jeze je lahko sprejemljivo, (športna aktivnost), uspešno (omogoča dosego cilja), pasivno in agresivno oziroma nasilno. Če posameznik jeze ne izraža, oziroma je ne izraža pravilno, se le-ta začne kopičiti, nakopičena in neodreagirana jeza pa preide v agresijo.
V prvotnem in osnovnem pomenu besede agresija- aggredi od ad gradi- pomeni gibati se, korakati naprej. Beseda agresirati je zelo zgodaj pridobila pomen napada, ker je, kot vemo, v vojni gibanje naprej znak za začetek napada. (Kristančič, 2002: 97) Sicer pa se izraz agresija uporablja, kadar imamo v mislih trenutno reakcijo, medtem ko agresivnost pomeni trajno značilnost posameznika.
Pomembno je razlikovati med *biološko adaptivno agresijo*, ki je v službi življenja in je odgovor na ogroženost vitalnih človekovih interesov; lahko rečemo, da je filogenetsko[5] programirana, značilna za človeka in žival, je reaktivna in obrambna, ker je usmerjena na odpravljanje ogroženosti ter benigno *agresijo in neprilagojeno maligno agresijo*, ki je biološko neprilagojena, uničujoča in okrutna in ni obramba pred ogroženostjo ter tudi ni filogenetsko programirana. Tovrstna agresija je značilna za človeka, biološko je škodljiva in družbeno uničevalna. (Kristančič, 2002: 98) Ta oblika agresije človeku ni vrojena, saj je naučena oblika vedenja.
Na podlagi tega lahko sklepamo oziroma razlikujemo med dvema temeljnima dejavnikoma agresivnosti: prirojenimi oziroma biološkimi[6] (nagoni ter značilnosti delovanja organizma) ter socialnimi izvori agresivnosti, med obema teorijama pa bi lahko uvrstili druge, ki deloma zajemajo prvo in drugo izhodišče: frustracijska teorija agresivnega vedenja, teorija naučenega agresivnega

[4] Osebnostne motnje so osebnostne poteze, ki so tako rigidne in vrojene v osebnosti, da onemogočajo sprotno prilagajanje na življenjske strese.
[5] Op.p. evolucijsko
[6] K avtorjem, ki vidijo agresivnost kot prirojeno značilnost, uvrščajo Lorenza in tudi Freuda, saj oba govorita o agresivnosti kot neki notranji energiji, ki teži k realizaciji. (Berkowitz, 1993)

vedenja, teorije, ki poleg naštetih vključujejo še psihološke vidike, nekatere teorije so usmerjene na vpliv fizičnega okolja itn. Omenjene teorije razlagajo vzroke za agresivno vedenje, vendar je agresivno vedenje pri posamezniku poleg tega pogojeno s številnimi drugimi dejavniki, kot so osebnost oziroma temperament posameznika, vzgoja (odobravanje, nagrajevanje, posnemanje in dovoljevanje agresivnega vedenja), moč posameznikovega ega oziroma jaz-a[7], obvladovanje osebnostnih impulzov[8], stanja zavesti posameznika itn. Pri stanju zavesti posameznika imam v mislih rabo psihoaktivnih snovi (v nadaljevanju: PAS), saj pri osebi, ki jih zaužije, povzročijo spremembe v njenem zaznavanju, doživljanju, mišljenju in ravnanju. V nadaljevanju sem raziskovala odnos med zaužitim alkoholom ter agresivnostjo in nasiljem pri posamezniku.

5 Odnos med alkoholom in agresijo

Povezanost med uživanjem alkohola in nasiljem je večplastna in odvisna od številnih dejavnikov. Tako ni enoznačnega odnosa med vnosom alkohola in agresijo, saj uživanje alkohola pri nekaterih ljudeh poveča agresijo, pri nekaterih pa jo zmanjša. Ljudje, ki so bolj verjetno agresivni, ko so trezni, ne glede na razlog, bodo bolj verjetno kazali povečano agresivno vedenje, ko bodo pod vplivom alkohola. Kot najpomembnejši napovedni dejavnik trenutnega agresivnega vedenja se je pokazala količina agresivnega vedenja v preteklosti. Raziskave kažejo močnejšo povezavo med uživanjem alkohola in agresijo pri osebah z določenimi značilnostmi: antisocialna osebnost, odvisnost od alkohola, oškodovane kognitivne funkcije, prejšnje agresivne epizode in nizka raven serotonina v centralnem živčnem sistemu. (Škrila, 2005)
Številne raziskave tudi potrjujejo, da so mlajši ljudje bolj nasilni, da je opitost bolj nevarna kot stalna alkoholiziranost in da so odvisniki od alkohola bolj nasilni od svojih vrstnikov, ki niso odvisni (Čebašek T., 2006), da je 30- 40% moških in 27- 34% žensk, ki so bile nasilne do svojega partnerja, v času dogodka uživalo alkohol. (Škrila, 2005)

5.1 Ali obstaja dokazana povezava med uživanjem alkohola in nasiljem v družini?

Večina raziskav kaže, da je v večini primerov nasilja v družini vpleten alkohol. Iz raziskave, ki sta jo opravila Hotaling in Sugarman, je razvidno, da je več kot dve tretjini raziskav, ki so ugotavljale povezavo med uživanjem alkohola in nasiljem nad ženskami, to povezavo odkrilo (Berkowitz, 1993: 260). Kljub nekaj izjemam je bilo nasilje nad ženskami po navadi pogojeno s pogostim uživanjem alkohola.
Raziskovalci nasilja v družini so želeli preveriti stereotip o »nasilnem, pijanem delavcu« delavskega razreda. Kantor in Straus (v Berkowitz, 1993: 260) menita, da je to povezavo mogoče potrditi. Moški, ki so sodelovali v raziskavi, so bili razdeljeni v podskupine glede na: zaposlitev (navadni delavec ali uradnik), pogostost pitja alkohola in njihovo stališče o nasilju nad ženskami; ali ga bolj ali manj odobravajo. V povprečju so ne glede na zaposlitev in stališče o nasilju nad ženami moški, ki so pogosteje pili, bolj pogosto tepli svoje žene od tistih, ki so pili manj pogosto. Najpomembnejše je dejstvo, da se je najvišja količina nasilja pojavila med navadnimi delavci (»blue-collar«), ki so odobravali nasilje nad ženskami in so popivali. Raziskava je pokazala, da je verjetnost, da ti moški udarijo ženo, 8-krat večja kot pri uradnikih (»white-collar«), ki so pili malo in niso bili naklonjeni udarjanju žena.

[7] Bolj kot je posameznikov ego močan, manj bo pod vplivom nasilnih in agresivnih sporočil in obratno.
[8] Slabše kot je obvladovanje osebnostnih impulzov in šibkejši kot je ego, močnejši je vpliv agresivnega vedenja na posameznika.

Tabela 1: Rezultati raziskave o stereotipu »nasilnega, pijanega delavca«.

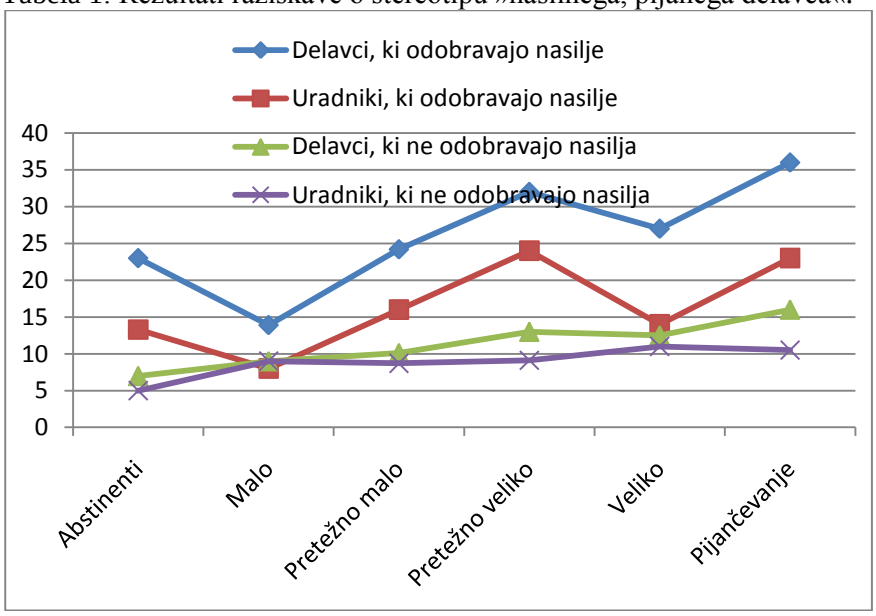

5.2 Alkohol in agresija

Statistika kriminalitete kaže na močno povezavo med alkoholom in nasiljem. Študije, ki so raziskovale odnos med opitjem z alkoholom in umori, so pokazale, da je bil alkohol prisoten pri 50-66% umorih, ki so se zgodili v ZDA v preteklih letih. Raziskava je tudi potrdila, da so nasilneži, ki so pretepali žene, pili pred pretepanjem le- teh v 1 od 4 primerov, kar je 25%.
Vendar pitje neposredno ne vodi k nasilju. Okrog 80% moških, ki pijejo pogosto in občasno, med opravljanjem raziskave niso udarili svojih žena. Raziskovalci pravijo, da je pitje alkohola daleč od sprožilcev nasilja. (Berkowitz, 1993)

5.3 Teorije o efektih alkohola

Malo katera, če sploh katera teorija, govori o direktni biokemični stimulaciji k agresiji, saj morajo biti prisotni tudi drugi dejavniki. Ena možnost je, da pivec ne bo postal agresiven, če ni na nek način izzvan k temu. Razlaga takih dogodkov je, da alkohol znižuje zadržke, saj otopi za to odgovorna možganska središča. Tako bo za to osebo bolj verjetno, da se bo obnašala socialno nesprejemljivo. Vendar ta teorija ne pojasni vpliva različnih družbenih situacij. Da bi temu zadostili, je veliko teoretikov poudarilo, da ima večina ljudi pričakovanje, kakšno bi naj bilo naše obnašanje pri pitju piva, vina in žganja. Vemo, da po zaužitju alkohola lahko postanemo bolj razposajeni ali bolj agresivni. Vemo pa tudi, da drugi pričakujejo, da bo imel alkohol takšen vpliv na nas. Če nekoga napademo vinjeni, je verjetno, da bodo ljudje prej pripisali to alkoholu kot naši osebnosti.
Argument družbenega pričakovanja predvideva, da kar nekaj pivcev razmišlja o tem alibiju, zato znanstveniki predvidevajo, da ljudje včasih sprostijo agresivnost, ko so vinjeni, ker lahko za to okrivijo alkohol in se tako izognejo odgovornosti za morebitno povzročeno škodo. Kantor in Straus (v Berkowitz, 1993: 402) sta tudi ugotovili, da celo tisti moški, ki načeloma nasprotujejo nasilju nad ženami, v tem primeru udarijo žensko, saj jim alkohol daje nek družbeno opravičljiv premor od splošno sprejetih norm in pravil (time-out). Zato tak moški včasih brez problema udari ženo, saj lahko za to okrivi alkohol.
Marlatt in sodelavci (v Berkowitz, 1993: 402) so ponudili preprosto razlago, zakaj alkohol vodi k nasilju. V eksperimentu so ugotovili, da če osebe vedo, da so zaužile alkohol, so njihove reakcije pod

vplivom njihovih predstav o tem, kako naj bi alkohol na njih vplival. V eksperimentu so sodelovali študentje, razdeljeni v dve skupini. Eni skupini so rekli, da jih bodo prosili, naj spijejo mešanico vodke in tonika, vendar so nekaterim dejansko dali samo tonik, tako da niso zaužili alkohola, ki so ga pričakovali, drugi pa so zaužili pričakovano vodko. Drugi skupini pa so rekli, da bodo zaužili tonik (in s tem ustvarili »ne-alkoholno« pričakovanje), vendar so polovici dejansko dali vodko v pijačo. Ko so sodelujoči zaužili pijačo, so dobili priložnost interakcije z »drugim študentom«, ki je bil v bistvu raziskovalčev pomočnik in jih je namenoma užalil ali pa ne. Na koncu so vsi sodelujoči dobili priložnost kaznovati to osebo z elektrošoki. V tej raziskavi so imela samo pričakovanja osebe pomemben vpliv na to, kako agresivni so bili do asistenta. Raziskava je pokazala, da ne glede na to, ali so bili izzvani in ali so zaužili alkohol, samo tiste osebe, ki jim je bilo povedano, da so zaužile alkohol, bolj kaznovalne kakor tiste, ki so verjele, da so pile samo tonik. Iz tega lahko sklepamo, da so osebe, ki so mislile, da so užile alkohol, verjele, da jim vodka daje upravičen razlog za neprimerno vedenje in so zato brez težav kaznovali druge bolj kot ostali. Raziskava kaže, da pričakovanja lahko v neki meri vplivajo na obnašanje ljudi, ki so užili alkohol. Vendar sta v zadnjih letih bili opravljeni vsaj še dve študiji, ki pravita, da alkohol lahko vpliva na obnašanje, tudi če oseba, ki ga je užila, ne pozna narave pijače.
Claude Steele (v Berkowitz, 1993: 403) je prepričan, da alkohol vpliva na mišljenje in vedenje primarno z oškodovanjem mentalnih procesov. Tako govori o »kratkovidnosti«, povzročeni z opijanjem in »kratkovidni« obdelavi podatkov. Meni, da ima opoj z alkoholom dve glavni posledici: 1) pitje omeji doseg informacij, ki jih lahko zaznamo v določeni situaciji- tako smo pozorni le na najbolj očitne in osrednje dogodke, ostale pa zavračamo in 2) pitje zmanjša našo sposobnost obdelave in razumevanja pomena informacij, ki jih sprejemamo.

5.4 Potencialni mehanizmi, ki prispevajo k agresiji pod vplivom alkohola

Potencialni mehanizmi, ki prispevajo k agresiji pod vplivom alkohola, so torej pričakovanja, spremembe v funkciji možganov in spremembe v možganski kemiji. Pričakovanja so opredeljena kot predpostavke o vplivu alkohola na vedenje . Raziskave so pokazale, da se ljudje pod vplivom alkohola bolj verjetno vedejo tako, kot pričakujejo, da se bodo vedli.
Spremembe v funkciji možganov: alkohol dezinhibira oz. odkrije vedenja, ki so sicer potlačena. Prizadene višje možganske oz. izvršitvene funkcije, kar omogoči, da vedenje vodijo bolj osnovne oz. impulzivne možganske funkcije. Raziskave so pokazale, da intoksikacija z alkoholom prizadene številne vidike višjih možganskih funkcij, kot na primer načrtovanje, verbalno fluentnost, pozornost in spomin.
Spremembe v možganski kemiji: alkohol ima neposreden učinek na možgane. Ta učinek je kompleksen in ga še ne razumemo povsem, pokazalo pa se je, da alkohol spremeni aktivnost številnih nevrotransmiterjev, med drugim gamaaminomaslene kisline (GABA; str. 3) in serotonina.

5.5 Agresija pri osebah, odvisnih od alkohola

Podatkov o tem je malo, pa še ti so omejeni na osebe, ki se vključijo v programe zdravljenja. Letna prevalenca nasilja do partnerke pri moških, ki so iskali zdravljenje zaradi alkoholizma, je ocenjena na 50% in več. O'Farrel s sodelavci (v Škrila, 2005) je v svoji raziskavi med drugim ugotavljal prisotnost nasilja med partnerjema pri parih moških, odvisnih od alkohola, in njihovih ženah ali partnerkah, ki so bili vključeni v vedenjsko usmerjeno zakonsko terapijo. Merili so naslednje oblike nasilja: verbalno agresijo (ta kategorija je vključevala vedenja, kot npr. kričati, žaliti, groziti, da ga/jo boš udaril ali nekaj vrgel vanj/o), hudo nasilje (npr. brcniti, ugrizniti ali udariti s pestjo; udariti ali poskušati udariti z neko stvarjo; pretepsti; groziti z nožem ali pištolo; uporabiti nož ali pištolo) ter splošno nasilje (poleg zgoraj opredeljenega hudega nasilja je vključevalo še naslednja vedenja: nekaj vreči v partnerja; potisniti ali zagrabiti; dati klofuto). V enem letu pred vključitvijo v zdravljenje je bila verbalna agresija prisotna v 87,8% primerov s strani moškega do ženske in v 83,5% primerov s strani ženske do moškega, splošno nasilje s strani moškega do ženske je bilo prisotno pri 60,4% parih, s strani ženske

do moškega pa pri 64,4% parih, hudo nasilje s strani moškega do ženske je bilo prisotno pri 21,8% parih, s strani ženske do moškega pa pri 41,6% parih.
O agresiji žensk, odvisnih od alkohola, je manj podatkov. Raziskave kažejo, da 50% žensk, ki se zdravijo zaradi alkoholizma, poroča o tem, da so udarile ali metale stvari v moža ali pomembnega drugega, 50% pa jih poroča, da se pod vplivom alkohola bolj verjetno razjezijo. Pri ženskah, ki imajo težave z alkoholom, obstaja tudi večje tveganje, da postanejo žrtve nasilja. Agresija je v večji meri prisotna pri alkoholizmu tipa II, za katerega je značilna prizadeta kontrola impulzov, antisocialne poteze, težave v socialnih odnosih in telesna agresija ter predstavlja del splošnega vedenjskega vzorca impulzivnega in antisocialnega vedenja. Pri alkoholizmu tipa I gre za uživanje alkohola z namenom zmanjšanja anksioznosti.

5.6 Zloraba alkohola pri starših kot dejavnik tveganja za zlorabo otroka

Vzgoja otrok poteka predvsem po mehanizmu istovetenja s starši. V alkoholični družini pa istovetenje poteka s hudimi motnjami in so otroci stalno izpostavljeni menjajočim se izkušnjam pretiranega upanja in skrajnih razočaranj. Otroci so v alkoholični družini žrtve različnih travmatskih doživetij, ki so del njihovega odraščanja. Ponižanja, grobost, žalitve in prikrajšanja vseh vrst so le najbolj vidni znaki resnih motenj v odnosih. Otroci v teh družinah doživljajo veliko sovražnosti, občutkov krivde, bojazni, razvrednotenja, medsebojnih manipulacij in patoloških simbioz. Vse to še veliko bolj ogroža zdrav razvoj osebnosti otroka. To se odraža v nizkem samospoštovanju otrok, v občutkih nevrednosti, nesprejetosti, v motenem učenju socialnega vedenja in ustvarjalne samopotrditve. Otroci alkoholikov so pogosteje nevrotiki kot otroci drugih družin.
Očetov alkoholizem deluje zelo maligno na sina, na dekleta očetov alkoholizem prav tako negativno vpliva, kakor ima negativen vpliv tudi njegova odsotnost v času odraščanja. V družini alkoholikov so konflikti odprti, jasni in glasni. Napetosti se hitro in brez zavor sprostijo v konfrontacijah in medsebojnih obračunavanjih. Zaviranje afekta, obvladovanje neugodnih čustev, usmerjanje tenzije v nerazdiralne kanale, strpnost, potrpljenje, konstruktivno prizadevanje, vse to je v teh družinah tuje in nedomače. Alkoholikov partner je na čustvenem področju obubožan, zato nezadovoljen, do otrok nestrpen, zadirčen in agresiven. Odnosi v družini so tako deformirani, da so otroci izpostavljeni raznovrstnim oblikam agresije, čeprav včasih odkritega nasilja ni opaziti. (Drakšič, 1992)
Glede telesne zlorabe izsledki raziskav niso konsistentni. Kljub temu raziskave kažejo, da imajo starši z anamnezo zlorabe alkohola in drugih drog večji »potencial za zlorabo otrok«. Matere z anamnezo težav z alkoholom bolj verjetno uporabljajo grobe kazni. Glede spolne zlorabe so zaključki na osnovi raziskav naslednji: Če je od alkohola odvisen oče, je to dejavnik tveganja za spolno zlorabo otroka s strani družinskega člana, če je od alkohola odvisna mati, je to dejavnik tveganja za zlorabo otroka s strani zunanje osebe (mati otrokom ni sposobna nuditi varnega in negujočega okolja). (Škrila, 2005)

6 Preprečevanje in zdravljenje z alkoholom povezane agresije

Šele v zadnjem času se izsledki raziskav poskušajo uporabiti za preprečevanje agresije pod vplivom alkohola. Graham in sodelavci (v Škrila, 2005) predstavljajo svoj model, ki upošteva tako mnogotere dejavnike, ki prispevajo k agresiji pod vplivom alkohola, kakor tudi interakcijsko oz. transakcijsko naravo agresivnega vedenja. Ozadje za z alkoholom povezano agresijo predstavljajo družbena oz. kulturna stališča, pričakovanja in norme glede alkohola in nasilja. Potencialni udeleženci agresivnega incidenta izhajajo iz tega okolja. V situacijo pitja vnašajo tudi svoje individualne značilnosti (npr. osebnost, pričakovanja, vrednote, pretekle izkušnje, učinki prejšnje rabe alkohola itd.). Alkohol, ki ga zaužijejo, povzroči spremembe v možganih in posledično v kognitivnem funkcioniranju, ima pa tudi druge zelo variabilne vedenjske učinke. Slednjih ne določajo le farmakološki učinki alkohola v interakciji z značilnostmi pivca, ampak tudi spremenljivke pivskega konteksta, kot npr. situacijske norme in metode socialne kontrole. Agresija izhaja iz socialne interakcije med vsaj dvema osebama, ki sta odvisni od kulturnega okvirja, svojih osebnostnih značilnosti, učinkov alkohola nanju in od vpliva pivskega konteksta in okolja. Avtorji menijo, da je preventiva možna na vsaki od naštetih ravni. Lahko

je usmerjena na spreminjanje družbenih norm in stališč, lahko na spreminjanje oseb, sodelujočih v incidentu, lahko na spreminjanje rabe alkohola, lahko pa tudi na spreminjanje pivskih kontekstov. Možno je tudi uspešno zdravljenje z alkoholom povezane agresije. Dve raziskavi sta npr. pokazali, da se je po vedenjsko usmerjeni partnerski obravnavi ob hkratnem vzdrževanju abstinence nasilje med partnerjema pri moških, odvisnih od alkohola, in njihovih partnerkah pomembno znižalo.

7 Literatura

Alkohol. (2009). Pridobljeno dne 31.5.2010 s strani http://www.osvescen.si/clanki/alkohol.html.

Berkowitz, L. (1993). *Aggression: It's Causes, Consequences and Control*. Philadelphia, Temple University Press.

Boben B., D. Zdravljenje *odvisnosti od alkohola*. Pridobljeno dne 31.5.2010 s strani http://www.drmed.org/javne_datoteke/novice/datoteke/14529-Bolezni_zasvojenosti-Zdravljenje-odvisnosti-08.pdf).

Čebašek T., Z. (2006*). Raba psihoaktivnoh snovi in nasilje v družini*. Objavljeno v publikaciji Zloraba in nasilje v družini in družbi (2006). Ljubljana, Inštitut za sodno medicino Medicinske fakultete v Ljubljani.

Drakšič, M. (1992). *Otroci alkoholikov*. Pridobljeno dne 10.7.2010 s strani http://www.obzornikzdravstvenenege.si/Celoten_clanek.aspx?ID=5b37194e-c6c1-4a59-883c-c1a6a4852d66.

Geen G., R. (1998). *Human aggression: theories, research, and implications for social policy*. San Diego, Academic Press.

Kristančič, A. (2002). *Socializacija agresije*. Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica.

Može, A. (2002). *Odvisnost od alkohola*. Idrija, Založba Bogataj.

Nolimal, D. (2006). *Otroci alkoholikov: razmišljanje o socialno- medicinskih vidikih vpliva duševnih in vedenjskih motenj zaradi pitja alkohola pri starših na otroke*. Objavljeno v publikaciji Zloraba in nasilje v družini in družbi (2006). Ljubljana, Inštitut za sodno medicino Medicinske fakultete v Ljubljani.

Židanik, M. (2007). *Sindrom odvisnosti od alkohola : priročnik za ljudi, ki so od alkohola odvisni, za ljudi, ki so na poti v odvisnost, ter njihove svojce in prijatelje.* Maribor, Dispanzer za zdravljenje alkoholizma in drugih odvisnosti, Zdravstveni dom dr. Adolfa Drolca.